

a hit a vallás dolga s ezért annak csak az egyház számára van jelentősége. A diakónia, a szolgálat viszont olyan, mindennek-előtt politikai tevékenységet jelent, amellyel, karöltve az ateistákkal, a szocializmust kell építenünk. Mi, akik az egyházvezetőségnek ezt a hamis útját nem tudtuk együtt járni, éppen a reformációra hivatkozva mondtunk nemet erre a torz, skizofrén teológiára.

Ötödik válasz: A hit hálaadás

Csak az idegen samaritánusnak van teljes, az egész életet Isten számára megmentő hite, mert visszajön, hangosan dicséri Istent és megköszöni Jézusnak a gyógyulást.

Nyolc éves lehettem, amikor anyánk - öten voltunk testvérek - elrejtette a már megkapott karácsonyi ajándékokat, mert nem köszöntük meg azokat. Nagy volt a csalódás, amikor másnap reggel semmit sem találtunk a karácsonyfa alatt.

A hit mint hálaadás azt jelenti, hogy a kérő imát komolyan gondoltuk és mondtuk. Persze az 1:9 arány mára sem javult meg. Mi emberek hamar elfelejtjük, hogy Isten mindig csak ad, ő az egyetlen ajándékozó. Mi viszont mindig csak elfogadók, megajándékozottak vagyunk. Az éppen a mi ősbűnünk, hogy Isten helyébe akarunk lépni, és beképzeltjük magunknak, hogy mi produkáljuk az életet, a valóságot. Hajlamosak vagyunk arra, hogy Isten cselekedeteit saját tetteinknek tényszerűen fel. És így sértjük meg Isten istenségét. Valódi, maradéktalan hálaadás csak akkor lehetséges, ha az Isten kegyelmébe kapaszkodó hitet radikálisan komolyan gondoljuk, ahogyan ez a samaritánus, vagy a reformátorok, akik mindig újra hangsúlyozták: a keresztyén új élet egyetlen igaz motívációja, indítéka a hála. A reformáció teológiáját szinte a hála teológiájának is nevezhetnénk.

Persze nem Istennek van szüksége a mi hálánkra, hanem nekünk. Amikor hálát adunk, feltekintünk az ajándékozóra, és így szabadabbá leszünk az ajándéktól, és nyitottá a jövő felé, ahol Isten új ajándékai várnak reánk. Bizonyára azért tekintünk gyakran oly reménytelenül a jövőbe, mert hiányzik a hitünkben a hálás feltekintés Istenre. Így voltak az izraeliták is a pusztában. Át akarták menteni a mennyei kenyeret, a manát másnapra mert nem hitték, hogy Isten másnap is ajándékozó Isten lesz. De a kenyér reggelre megromlott. A hálátlan-ság azt jelenti, hogy a szabad kegyelméből ajándékozó Isten ellen éppen az ő ajándékaival akarjuk biztosítani magunkat. A hálás hit viszont már itt a földön kóstolót kap Isten jövőjéből, az örökkévalóságból, ahol majd végleg világossá és kétségtelenné lesz az, amit a reformátorok így vallottak: soli deo gloria, vagyis: egyedül Istené a dicsőség!

Kedves Gyülekezet! Kérjük Istent, ajándékozzon meg minket ezzel a titokzatos, imádkozó, mégis bizakodó, életújító és hálás hittel! Ahol ez megtörténik, ott halad előre ma is a reformáció ügye. És miért ne lehetnénk ma éppen mi ez az egyetlen hálás samaritánus?

ifj. FABINY TIBOR

AZ INSPIRÁCIÓ KÉRDÉSÉNEK NYELVI MEGKÖZELÍTÉSE

A Keresztyén Igazság 9. és 10. számában, két alkalommal foglalkoztam régi, sokszor elfelejtett hermeneutikai kérdések újrafelfedezésével és mai megközelítésével. Az első esetben a bibliai tipológia problémáiról, a második esetben pedig az ezzel szoros összefüggő értelmezési kérdésekről, azon belül a **sensus plenior** fogalmáról írtam. A Biblia inspirációja, ihletettsége hasonlóan izgalmas, ósrégi és egyúttal ma is szenvedélyeket borzoló kérdés. Fogalmi tisztázás hiányában a Biblia inspirációjának gondolata sokak számára egybemosódik a "verbálinspiráció" vagyis a szó szerinti ihletettség fogalmával, miszerint Isten mintegy "diktálta" a szent könyvek íróinak a szöveget. A könyvek emberi szerzői így csupán Isten "tollai", a szent könyvek pedig nemcsak az isteni tanítás és üzenet, hanem minden emberi, azaz biológiai, földrajzi stb. szempontból is tévedhetetlenek (inerrantia). Ezt a hagyományos, prekritikus, premodern szemléletet a kritikai gondolkodás, a modernista paradigma elvetette. Ám a kritikai szemlélet sokszor a pólyával együtt a csecsemőt is elveti, hiszen a szó szerinti ihletettség tanításának tarthatatlanságából ma már arra is következtetnek, hogy maga az inspiráció, az ihletés fogalma fölösleges. Kétségtelen, hogy - elsősorban német nyelvterületen - jelentkezik az a hang, mely az "inspirációs teológia" végéről szól (pl. O.Loretz, 1974), ám az utóbbi évtizedekben - főleg az angolszász világban - számos jelentős monográfia (P.J. Achtheimer, 1980, W.J. Abraham, 1981) jelent meg a bibliai inspiráció pozitív értelméről. Jelen írásomban a bibliai inspiráció posztkritikai szemléletéről, s elsősorban annak nyelvi megközelítéséről kívánok szólni, egy 1985-ben megjelent híres tanulmány alapján (Walter Vogels: "Inspiration in a Linguistic Mode", in, **Biblical Theology Bulletin**. 15 (1985), 87-93.old) A tanulmány magyarul is hamarosan megjelenik. Az itt következő cikkkel, amelyben a szerző gondolatmenetét saját kommentárommal ismertetem, egyúttal vitát is szeretnék nyitni e lényeges kérdéstről.

„Az inspiráció kérdésének nyelvi megközelítése”, in: *Keresztyén Igazság* 12. szám (1991. tél), 7-12. old.

I. A szöveg szerepe

Az elmúlt évtizedek nyelvészeti, szemiotikai és hermeneutikai kutatásai alapján a szövegről ma lényegesen másképpen gondolkodunk, mint korábban. Amíg a prekritikus vagy a kritikus paradigmában a szöveget csupán a szerzői gondolat vagy szándék kifejezéseként azaz derivátumként tartották számon, addig a posztkritikai szemléletek a szöveg **realitásáról**, valóságáról beszélnek. A korábbi paradigmáknak megfelelően a tudományos gondolkodásnak a szerzői szándék **rekonstruálása** volt a feladata, a szöveg autonómiájáról szóló újabb elméletek viszont a szöveg **saját** szándékát hangsúlyozzák. A szöveg saját törvényszerűségekkel rendelkezik, a szerző, amint kiadta kezéből a szövegét a nyomdásznak, elveszítette a szövege feletti autoritását. Am az írott szöveg mindaddig halott, "hibernált" állapotban van, amíg azt nem olvassák. A szöveg az olvasás által kel életre. Az olvasás azonban az íráshoz képest nem másodlagos tevékenység, hanem ugyanolyan elsődleges, aktív művelet, mint az írás. Minden olvasó újra írja a szöveget. Minden szöveg bizonyos normákat és struktúrákat rejt magában, ezek a szabályok teszik lehetővé az olvasást, de egyúttal korlátot is jelentenek az olvasás számára. Minden olvasásnak, azaz újra írásnak tiszteletben kell tartania ezeket a szöveg által hordozott korlátokat. A szöveg egy **nyitott** realitás, amely számos olvasatot, azaz újra írást stimulál, azonban éppen a korlátok miatt nem enged meg magának **minden** olvasatot. Sok mindent jelenthet az a híres mondás, hogy "minden ember egyenlő", de kizárja azt, hogy állatokra is vonatkozna. A posztkritikus szöveg szemlélet, tehát alapjában véve **olvasás-centrikus**, az olvasó nélkül nincs szöveg, az olvasás "teljesíti be" a szöveg küldetését (P. Ricoeur). A textualitásra vonatkozó újabb kutatások fényében azt kell mondanunk, hogy egy szöveg nemcsak "informál" vagy "kifejez", hanem még "impresszáll" is, vagyis természeténél fogva hatást gyakorol az olvasóra.

II. Az inspiráció modelljei

Vogels három inspirációs modellt különböztet meg: a prófétikus, a közösségi és a nyelvi modellt.

1. A prófétikus modell

A premodern, vagy a prekritikus paradigma az egész Biblia ihletettségét a prófétikus modellnek megfelelően fogja fel. Eszerint a próféta, legyen az Ezaiás, Jeremiás vagy Ezékiel,

Isten által megragadott szent ember, aki nem a saját bölcsességét, hanem Isten gondolatait, szavait adja át az embereknek. Ennek a modellnek a bibliai **locus classicus** 2 Péter 1: 20-21: "Egy prófétai szó sem támad saját magyarázatból. Mert sohasem ember akarattól származott a prófétai szó; hanem a Szentlélektől indítatva szólottak az Istennek szent emberei". "Plenáris inspirációnak" nevezik azt a szemléletet, amelyik a teljes Bibliát egyforma mértékben tekinti inspiráltnak, tehát nem differenciál az egyes bibliai könyvek inspiráltsága között, az egész Bibliára az inspiráció prófétikus modelljét alkalmazza, vagyis nem tesz különbséget aközött, hogy amíg Jeremiás száját "megilleté az Úr", addig Lukács evangélista "mindeneknek szorgalmasan utána járt". A modell szélsőséges változata az ún. diktálás-elmélet, amelynek egyik markáns képviselője az tizenhetedik században, az orthodox lutheranizmus idején Quenstedt volt, aki azt írta, hogy a "prófétákat és az apostolokat nem lehet szerzőknek nevezni, mert azok inkább a szerző, Isten író tollai és az ígét diktáló, inspiráló Szentlélek jegyzői és írnokai voltak". Később a prófétikus modell a bibliai könyvek kapcsán "kettős szerzőiség"-ről, azaz az isteni és az emberi szerzőről beszélt, s az ember "instrumentalítását" hangsúlyozta, vagyis azt tanította, hogy az Isten használta az embert mint eszközt, de ugyanakkor tiszteletben tartotta emberi képességeit. Raymond Collins mutatott rá, hogy a plenáris inspiráció ill. a verbálinspiráció tanítása számos problémát hordoz: a/a próféták nemcsak verbálisan közvetítették Isten üzenetét, hanem sokszor "elő is adták" (pl. Jeremiás, Ezékiel); b/ maguk az események voltak sokszor kinyilatkoztatások, amelyekről a próféták tanúskodtak; c/ A Biblia maga is sokszor bepillantást enged az írások születésének emberi oldalába (Lk 1: 1-2, 1 Kor 1: 16, Jn 4:2).

2. A közösségi modell

Vogels szerint a 18. században induló történet-kritikai módszer számos esetben bizonyította azt, hogy az egyes bibliai könyveket nem azok a szerzők írták, akikről azt a hagyomány feltételezte; számos könyv esetében több szerzőről kell beszélünk, arról nem is szólva, hogy az írott szövegeket megelőzte a szójhagyomány. Ebben az összefüggésben az inspiráció prófétikus modellje érvényét veszíti, hiszen a szövegeket nem lehet egy személy ihletettségéhez kötni. A történet-kritika szerint ha inspirációról egyáltalán beszélhetünk, akkor legfeljebb azt a láthatatlan közösséget tekinthetjük inspiráltnak, amelyik - sokszor hosszú folyamat következményeként létrehozta a szöveget. Ez a logika vezetett el szükségszerűen oda, hogy - miképpen ezt a fenti példán is láttuk - az inspirációnak nincs különösebb értelme és jelentősége.

Bármennyire is nagy az eltérés az inspiráció első két modellje között, mindkettőben közös az, hogy az inspiráció locus-át a szöveg vagy a szövegek szerzőjében, ill. szerzőiben látja. A harmadik -nyelvi-inspirációs modell nem a szerző személyiségében, hanem a szöveg minőségében fedezi fel az inspiráció működését.

3. A nyelvi modell

A 20. században, különösen Ferdinand de Saussure után a nyelvről alapvetően másképpen gondolkodunk, mint valaha is korábban. Egyesek szerint az értelmezés eddigi történeti paradigmáját hamarosan fel fogja váltani a nyelvi-irodalmi modell. Ugyanez érvényes az inspirációra is.

A szöveg természetéről szóló fejtegetéseinkben szoltunk arról, hogy olvasás nélkül egy szöveg csak halott, múzeumi darab. Ha egy szöveget nem olvasok el, akkor halálra kárhoztatom, az olvasással viszont életet lehellek bele, újra írom. Az olvasás-orientált szemlélet alapján azért beszélhetünk inspirált szövegről, mert a szöveg hatása alatt az olvasók annak tartják. Vogels szerint a Bibliának azért van ma is privilegizált státusza, mert a hívó közösség ma is azonosítani tudja magát vele. De nem azért inspirált a Biblia, mert az emberek úgy döntenek, hanem azért, mert a szöveg különleges természete folytán olyan tulajdonságokkal rendelkezik, ami ma is stimulál, hitet ébreszt. Ebből következik Vogels-nak az a gondolata, hogy ha a Lélek a szöveg írásakor jelen volt, akkor ugyanúgy jelen kell lennie a szöveg olvasásakor is, ha a kreációban résztvett és munkálkodott, akkor a re-kreációban is részt kell vennie és munkálkodnia kell. Vagyis, ha azt mondjuk, hogy az Isten a "szerzője" a Bibliának, akkor azt ugyanúgy mondhatjuk, hogy az Isten az "olvasója" is. Amiképpen az Isten-szerző "írta", ugyanúgy az Isten-olvasó "olvassa" is a szöveget.

Vogels az inspirációról szóló két klasszikus újszövetségi helyet, 2 Tim 3: 16-ot és a már idézett 2 Péter 1:20-at egyeztálja friss megközelítésben, s egzegézisének eredménye meglepő és elgondolkodtató. "A teljes írás Istentől ihletett és hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra és az igazságban való nevelésre"-olvassuk a Károli Bibliában és hasonló módon a mai protestáns fordításban. Az új katolikus fordítás viszont más értelmet ad a görög szövegnek "Minden írás, amit az Isten fogalmazott, jól használható a tanításra stb." A **pasa graphe theopneustos**-nak e kettős értelmezése a mai angol fordításokban is megfigyelhető. A **pasa** jelentheti azt is, hogy az "egész", de azt is, hogy "minden olyan", a **theopneustos** pedig ennek megfelelően lehet állítmányi és jelzői funkcióban is. A jelzői funkció mellett szól még az a tény is, hogy a szövegből hiányzik a létige, az **estin**. Vogels még arra is rámutat, hogy a **theopneustos**nak nemcsak passzív,

hanem aktív jelentése is van, tehát az olvasó felé mutat. Eszerint 2 Tim 3: 16-ot így kellene a maga teljességében lefordítani:

"Minden olyan írás, ami Istentől ihletett és Istent ihleti, alkalmas a tanításra, a feddésre, a jobbításra..."

A szöveget tehát az Isten ihlette és az Istent ihleti, tehát nemcsak arról van szó, hogy a szöveget Isten ihlette, hanem arról, hogy a szöveg - ha azt olvassák - akkor az magát az Istent ihleti, mondhatnánk: provokálja az Istent. 2 Péter 1:20 pedig nem arról szól, hogy miképpen írtak, hanem arról, hogy miképpen **szóltak** Isten emberei.

A II. vatikáni zsinatnak a **Dei Verbum** c. konstitúciója (III. fejj. 11.) szerint "Az Ó és az Újtestamentum könyveit a Szentlélek ihletése alatt írták s ezért Isten a szerzőjük..." Vogels szerint ezt a következőképpen kellene módosítani: "Az Ó és az Újtestamentumot a Szentlélek ihletése alatt írták és olvassák és ezért Isten a szerzőjük és az olvasójuk... A szent könyvek olvasása közben az Isten vezetése alatt álló emberek erejüket és képességüket úgy használják, hogy bennük és általuk, mint igaz olvasók által, az írás úgy értelmeződik, ahogyan azt Isten akarja".

Vogels írásában felmerül még két mellékprobléma is. Először is: milyen szövegek tekinthetők inspiráltnak? Csak az eredeti szövegek vagy a fordítások is? Vogels válasza egyértelmű: az olvasás oldaláról nézve a fordítás is tekinthető inspiráltnak, hiszen ha az olvasás is újra írás, akkor a fordítás méginkább tekinthető annak. A másik probléma: mi van az elveszett és feltételezhetően "inspirált" szövegekkel? Pál apostol minden bizonnyal írt számos más levelet is. Az olvasás felől közelítő inspirációelmélet számára ez hamis probléma, hiszen ha elveszett egy szöveg, akkor nem tekinthető inspiráltnak, mivel a hívők közösségét nem inspirálta annyira, hogy megőrizze azt, vagyis a szöveget nem olvasták, a hívő közösség nem azonosult vele. Tehát nincs elveszett, inspirált szöveg.

Vogelsnek az inspiráció nyelvi megközelítéséről szóló tanulmánya végül is arra fut ki, hogy azért inspirált a Biblia, mert ma is inspirál, kétezer év után is ugyanúgy életet adó, életet támasztó ereje van. A Biblia egyszerre Isten népe hitének kifejeződése és e nép hitének tápláléka. Egykoron Isten népe írta a Bibliát és Isten népe ma is folyamatosan újra írja a Bibliát.

Vogels tanulmánya arra a lényeges kérdésre már nem tér ki, hogy mi a lényeges különbség a költői-művészi inspiráció és a Szentírás inspirációja között. Valószínűleg azt válaszolná, hogy amíg a Biblia "szerzője" és "olvasója" a Szent-

lélek, addig a költői és művészi alkotások "szerzője" és olvasója" is valamilyen lélek, de ez nem (sohasem??) a Szentlélek.

Luther is közel állt a nyelvi, az olvasóra, ill. a befogadóra alapozott inspirációelmélethez. Azt írja, hogy egyedül a Lélek érti meg az írásokat helyesen. Ám Luther még egy lépéssel tovább megy, amikor az inspirációt nem az írott betűhöz, hanem a halláshoz köti, s hang meghallását pedig az igehirdetéshez, a prédikációhoz. Az inspiráció tehát a hirdetőre és az ige meghallóra is vonatkozik. Luther inspiráltsága nemcsak prédikációra, hanem egyetemi előadásaira is kiterjedt. Nem arról van szó, hogy prédikációkat tartott tudományos előadások helyett, hanem arról az inspiráltságról, hogy az önmagukban is helyt álló tudományos előadások ugyanakkor prédikációk is voltak. Úgy szóltak a fejhez, hogy egyszerre a szívhez is szóltak.

"A galáciai levélhez írt kommentárban Luther az Írást azonosította a benne levő Lélekkel: Scriptura, id est spiritus in scriptura. Ez a mondat vezet el most már annak megértéséhez, hogy mit jelent Luther szerint a "spiritualiter intelligere". Ez nem azonos sem a betűszerinti értelemmel, de még kevésbé az allegorikussal, ellenben a betűvel magával mégis szoros kapcsolatban van: "A Lélek a betűben rejtőzik (Spiritus enim latet in litera), mely nem jó ige, mivel a harag törvénye. De a Lélek jó ige, mivel a kegyelem igéje. Tehát ennek a betűből való kihámozását jelenti az eructare." A Lélek tehát mindenekelőtt a Szentírás tartalmának az objektív alapja.

Csak hogy a betű szellemének, azaz a betűben "elrejtett" Léleknek a megismerése, tehát általában a Szentírás helyes értelmének felismerése és magyarázása egy szubjektív természetű feltételtől függ. "Senki a szellemi írásokban mást meg nem ért, csak ha ugyanaz a szellem van benne is", vagy pedig objektívebb vonatkozásban: "Egyedül a Lélek érti meg az Írásokat helyesen és Isten szerint."

VEÖREÖS IMRE

VÁLASZ A KERKASZTALNAK

A Keresztyén Igazság ez évi márciusi számában Kerekasztal fejléc alatt szerkesztőségi beszélgetést közöl **A harmadik egyházi út 1948-1950** című könyvről. Beszélgetésünknek ezt a címet adták: **Létezett-e (létezik-e) harmadik egyházi út?** Könyvem "a harmadik egyházi úton" azt a tényleges egyházi irányvonalat érti, amelyet Túróczy Zoltán és Szabó József püspökökkel az élen jónéhányan képviseltünk az államhatalom egyházellenes törekvéseivel szemben az 1948-as években. Az elnevezésnek nincs tartalmi jelentősége, amint ezt meg is írom könyvemben (134.o.). Ugyanazt a megkülönböztetést jelenti, amit Ordass Lajos püspök maga is említ: "Túróczy-vonal" - "Ordass vonal" (Önéletrajzi írások. 295.o.). Akkori létezése tehát történeti tény.

A Kerekasztal címében zárójelben **jelen időbe** tett kérdés - létezik-e harmadik egyházi út? - figyelmen kívül hagyja a könyvem alcímét és idői keretét. Kötetem tárgya egy adott történelmi szakasz, az 1948. évet követő rövid időszak. A jelenig még az az **egyetlen** mondat sem ér el, amely a további évtizedekre vonatkozik: "Dezséry László irányzata lényegében folytatódott a legutolsó évekig egyházunk vezetésében" (8.o.). Akkori magatartásunk az állammal szemben nem vihető át a szabaddá vált egyházon belüli mai irányzatokra. Ez visszaélés könyvem tartalmával és céljával.

Botta István hozzászólása

Könyvem első sorait ő tévesen Ordass Lajos önéletrajzi írásaira vonatkoztatja, s ez alapon állítja, hogy a könyvemben közölt cikkeimet és előadásaimat "hitelesebbnek" tartom Ordass Lajos memoárjánál. Szövegem így hangzik: a könyv "fő anyaga nem mai szemmel írt visszaemlékezés, hanem korabeli megnyilatkozásaim. Ez a műfaja teszi igazán hitelessé. Az emlékiratokat egyébként mindig fenyegeti az önkéntelen későbbi belevetítés és változott szemlélet" (7.o.). A megállapításban hangsúlyos a **mai** szó. **Nem** Ordass Lajos memoárjával hasonlítom össze egykori írásaimat, hanem a legutolsó években megjelent mai bőséges memoáriróadalommal. A **magunk** álláspontját leghitelesebben a saját akkori megnyilatkozásaink képviselhetik, ahogyan a kötetben saját cikkeimen kívül közös látásunkat tükrözik Túróczy Zoltán, Szabó József, Schulek Tibor (lásd 74-76.o.) írásai is.

Ugyancsak téves Botta Istvánnak (a továbbiakban: B.I.) összefoglaló megállapítása: "A könyv valójában Ordass Lajos: